

TƯ TƯỞNG HỒ CHÍ MINH VỀ XÂY DỰNG ĐỘI NGŨ NHÀ GIÁO

PGS, TS. LÝ VIỆT QUANG^(*)

Trung tá ĐỖ VĂN TRUNG^(**)

Tóm tắt: Sinh thời, Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn coi trọng sự nghiệp giáo dục - đào tạo, dành sự quan tâm đặc biệt cho đội ngũ nhà giáo. Người đã có những chỉ dẫn hết sức quý báu về vị trí, vai trò, tiêu chuẩn và những biện pháp xây dựng đội ngũ nhà giáo. Tư tưởng của Người về xây dựng đội ngũ nhà giáo có giá trị lý luận, thực tiễn to lớn, là nền tảng cho việc xây dựng đội ngũ nhà giáo và nền giáo dục của đất nước hiện nay.

Từ khóa: Hồ Chí Minh; giáo dục; xây dựng đội ngũ nhà giáo

1 Quan điểm của Hồ Chí Minh về tầm quan trọng của việc xây dựng đội ngũ nhà giáo

Trong quan niệm của Hồ Chí Minh, nhà giáo là những người đem hiểu biết, năng lực và phẩm chất của mình truyền đạt, làm cho người học phát huy “những năng lực sẵn có”, phát triển các mặt đức - trí - thể - mỹ để trở thành nhân cách tốt đẹp. Hồ Chí Minh khẳng định: “Nhiệm vụ giáo dục rất quan trọng và vẻ vang, vì nếu không có thầy giáo thì không có giáo dục... Bây giờ xây dựng kinh tế. Không có cán bộ không làm được. Không có giáo dục, không có cán bộ thì cũng không nói gì đến kinh tế văn hóa. Trong việc đào tạo cán bộ, giáo dục là bước đầu. Tuy không có gì đột xuất, nhưng rất vẻ

vang. Không có tượng đồng bia đá, không có gì là oanh liệt, nhưng làm tròn nhiệm vụ là anh hùng, anh hùng tập thể”⁽¹⁾. Đây là cách diễn đạt vừa mang ý nghĩa triết lý sâu sắc, vừa thiết thực, dễ hiểu, phù hợp với thực tiễn Việt Nam; từ đó, cho thấy, Hồ Chí Minh đánh giá cao vai trò của đội ngũ nhà giáo đối với sự phát triển của xã hội.

Nhà giáo là một trong những nhân tố quyết định quá trình vận hành của hệ thống giáo dục, chất lượng của nền giáo dục nước nhà. Quá trình giáo dục diễn ra như thế nào là phụ thuộc vào đội ngũ nhà giáo. Nếu không có nhà giáo, với vai trò là những người thực hiện các chức năng giáo dục, thì tính mục đích của những hoạt động nhằm tác động đến sự phát triển tinh thần và thể chất của người học không thể thực hiện được. Hồ Chí Minh chỉ rõ: “Cần đào tạo cán bộ cho mọi ngành hoạt động, cho nên cần có thầy

^(*) Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

^(**) Học viện Chính trị, Bộ Quốc phòng

giáo”⁽²⁾. Chỉ khi quá trình giáo dục được vận hành thì các ngành, các lĩnh vực khác trong trong xã hội mới có nguồn nhân lực để hoạt động, có cơ sở tồn tại và phát triển. Trong quá trình giáo dục ở nhà trường, nhà giáo giữ vai trò quyết định trong việc hình thành nhân cách của người học. Đây cũng là cơ sở để đánh giá chất lượng và hiệu quả của quá trình giáo dục.

Nhà giáo có vai trò to lớn trong việc đào tạo những lớp người kế tục sự nghiệp cách mạng của Đảng, của dân tộc. Đào tạo lớp người “vừa hồng”, “vừa chuyên”, kế tục sự nghiệp cách mạng là trách nhiệm của toàn Đảng và toàn xã hội, trong đó, trước hết là vai trò của nhà trường, người trực tiếp thực hiện là đội ngũ nhà giáo. Hồ Chí Minh xác định, nhà giáo là người chiến sĩ trên mặt trận đặc biệt - mặt trận văn hóa giáo dục, chứ không đơn thuần chỉ là người lao động làm công ăn lương bình thường như trong chế độ cũ.

Nhà giáo là chiến sĩ trên mặt trận văn hóa giáo dục, có nhiệm vụ truyền bá lí tưởng, đạo đức cách mạng, các giá trị, tinh hoa văn hóa dân tộc và nhân loại. “Thầy giáo ngày nay không phải như trước chỉ biết gõ đầu trẻ, miễn là có bài cho học trò học, cuối tháng bỏ lương vào túi. Bây giờ thầy giáo có trách nhiệm với nhân dân, đào tạo cán bộ ra phục vụ nhân dân”⁽³⁾. Theo Hồ Chí Minh, một phần tương lai của dân tộc nước nhà nằm trong sự cố gắng của đội ngũ nhà giáo, đồng bào ai cũng biết đọc, biết viết. Cái vinh dự đó thì tượng đồng, bia đá nào cũng không bằng.

Hồ Chí Minh khẳng định, những nhà giáo tốt là những anh hùng vô danh: “Người thầy giáo tốt - thầy giáo xứng đáng là thầy giáo - là người vẻ vang nhất. Dù là tên tuổi không đăng trên báo, không được thưởng huân chương, song những người thầy giáo tốt là những anh hùng vô danh. Đây là một điều rất vẻ vang. Nếu không có thầy giáo dạy dỗ cho con em nhân dân, thì làm sao mà xây

dựng chủ nghĩa xã hội được? Vì vậy nghề thầy giáo rất là quan trọng, rất là vẻ vang; ai có ý kiến không đúng về nghề thầy giáo, thì phải sửa chữa”⁽⁴⁾. Điều đó khẳng định công lao to lớn và sự hi sinh thầm lặng của nhà giáo; đồng thời, nói lên đặc điểm của hoạt động sư phạm. Đây là đánh giá hàm chứa cả những giá trị truyền thống và hiện đại về nhà giáo và nghề dạy học.

Trên cơ sở nhận thức sâu sắc vai trò quan trọng của nhà giáo, Hồ Chí Minh chỉ rõ tầm quan trọng của việc xây dựng đội ngũ nhà giáo. Người xác định, xây dựng đội ngũ nhà giáo là nội dung then chốt, quan trọng hàng đầu của sự nghiệp xây dựng nền giáo dục mới. Trong *Thư gửi Hội nghị giáo dục toàn quốc* (từ ngày 10 đến 15/7/1948), Người chỉ ra biện pháp cơ bản để xây dựng nền giáo dục mới là: “Chúng ta phải đào tạo cán bộ mới và giúp đỡ cán bộ cũ theo tôn chỉ kháng chiến và kiến quốc”⁽⁵⁾. Theo Hồ Chí Minh, xây dựng nền giáo dục mới không tách rời yêu cầu xây dựng đội ngũ nhà giáo. Người cũng chỉ rõ trong công cuộc kiến thiết nước nhà, còn thiếu rất nhiều cán bộ như kĩ sư, chuyên gia, thợ lành nghề, thầy dạy học.

Xây dựng đội ngũ nhà giáo nhằm đáp ứng đòi hỏi từ thực tiễn của cách mạng Việt Nam. Cách mạng Tháng Tám năm 1945 thành công, Đảng và Chính phủ chủ trương xây dựng nền giáo dục mới theo tinh thần dân tộc, khoa học, đại chúng, phục vụ nhiệm vụ chính trị, xây dựng khối đoàn kết toàn dân tộc góp phần bảo vệ chính quyền non trẻ. Trong kháng chiến chống Pháp, các trường học đào tạo cán bộ phục vụ sự nghiệp kháng chiến và kiến quốc. Trong kháng chiến chống Mỹ, giáo dục hướng đến đào tạo nguồn nhân lực hàn gắn vết thương chiến tranh, khôi phục kinh tế, phát triển văn hóa. Điều này phụ thuộc rất lớn vào việc xây dựng đội ngũ nhà giáo nhằm đáp ứng những đòi hỏi từ thực tiễn của cách mạng.

Theo Hồ Chí Minh, xây dựng đội ngũ nhà giáo là bước đi đầu tiên trong sự nghiệp xây

dựng chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam. Người xác định: “Muốn xây dựng chủ nghĩa xã hội, trước hết cần có những con người xã hội chủ nghĩa”⁽⁶⁾. Để thực hiện được điều này, phải xây dựng được đội ngũ những người làm nhiệm vụ giáo dục - đào tạo, có trách nhiệm “trồng người” - những nhà giáo. Những người có trách nhiệm “trồng người” cũng phải được vun trồng và tự vun trồng. Đội ngũ nhà giáo chính là những người tiên tiến nhất cần được xây dựng ngay từ đầu.

2. Quan điểm của Hồ Chí Minh về tiêu chuẩn nhà giáo

Về phẩm chất chính trị, nhà giáo phải triệt để tin tưởng, tuyệt đối trung thành với sự nghiệp cách mạng của Đảng, của dân tộc. Theo Hồ Chí Minh, các nhà giáo “phải luôn luôn nâng cao tinh thần yêu Tổ quốc, yêu chủ nghĩa xã hội, tăng cường tình cảm cách mạng đối với công nông, tuyệt đối trung thành với sự nghiệp cách mạng, triệt để tin tưởng vào sự lãnh đạo của Đảng, sẵn sàng nhận bất kỳ nhiệm vụ nào mà Đảng và nhân dân giao cho”⁽⁷⁾.

Nhà giáo phải có tinh thần giác ngộ, yêu chủ nghĩa xã hội. Nhà giáo có lập trường chính trị vững vàng mới đào tạo ra được những con người cách mạng, vì “có chuyên môn mà không có chính trị giỏi thì dù học giỏi mấy dạy trẻ con cũng hỏng”⁽⁸⁾. Do đó, đội ngũ nhà giáo phải nâng cao giác ngộ chính trị, Chủ nghĩa Mác - Lênin, nâng cao tinh thần giác ngộ xã hội chủ nghĩa.

Nhà giáo luôn sẵn sàng nhận và hoàn thành mọi nhiệm vụ được giao. Nghề giáo là nghề lao động khó nhọc, đòi hỏi phải đầu tư nhiều thời gian, công sức. Nếu không tha thiết với nghề sẽ dễ bị dao động trước những khó khăn, thử thách. Nhà giáo yêu nghề phải luôn nêu cao tinh thần khắc phục khó khăn, gian khổ, phấn đấu hoàn thành tốt mọi nhiệm vụ được giao, góp phần đưa sự nghiệp giáo dục phát triển. Mỗi nhà giáo phải nêu cao trách nhiệm, nhận và hoàn thành tốt mọi nhiệm vụ được phân công.

Về phẩm chất đạo đức, Hồ Chí Minh chỉ ra rằng nhà giáo phải có lòng yêu nước, yêu Tổ quốc Việt Nam. Người nêu rõ: “*Chân lý là cái gì có lợi cho Tổ quốc, cho nhân dân. Cái gì trái với lợi ích của Tổ quốc, của nhân dân tức là không phải chân lý. Ra sức phụng sự Tổ quốc, phục vụ nhân dân - tức là phục tùng chân lý*”⁽⁹⁾. Nhà giáo phải đặt lợi ích của Tổ quốc, nhân dân lên trước hết, trên hết.

Nhà giáo phải thực sự mô phạm về đạo đức. Hồ Chí Minh khẳng định: “Các thầy, cô giáo phải trở thành tấm gương sáng, thành kiểu mẫu cho các em noi theo”, “phải làm kiểu mẫu về mọi mặt: tư tưởng, đạo đức, lối làm việc”⁽¹⁰⁾. Mỗi nhà giáo phải là tấm gương cho người học noi theo, trước hết là ở đạo đức và phẩm chất người thầy. Tấm gương của nhà giáo là vô cùng quan trọng, thầy tốt thì ảnh hưởng tốt, thầy xấu thì ảnh hưởng xấu. Nhân cách của họ có ảnh hưởng lớn đối với người học. Người nhắc nhở: “Muốn cho học sinh có đức thì giáo viên phải có đức. Ví như bảo học trò phải dậy sớm mà giáo viên thì trưa mới dậy. Cho nên thầy giáo, cô giáo phải gương mẫu, nhất là đối với trẻ con”⁽¹¹⁾.

Nhà giáo phải có lương tâm nghề nghiệp, yêu nghề, yêu thương học trò. Theo Hồ Chí Minh, “Thầy cũng như trò, cán bộ cũng như nhân viên, phải thật thà yêu nghề của mình”⁽¹²⁾. Người căn dặn những người làm thầy “nên yên tâm công tác”, không nên “đứng núi này trông núi nọ, muốn thay đổi công tác, kèn cựa vì địa vị”⁽¹³⁾. Nhà giáo phải thương yêu học trò như ruột thịt, song cách thể hiện phải phù hợp với từng lứa tuổi và cấp học.

Nhà giáo phải nêu cao tinh thần đoàn kết, giúp đỡ nhau hoàn thành tốt mọi nhiệm vụ. Trong môi trường sư phạm, đoàn kết tạo ra bầu không khí vui vẻ, kích thích sự sáng tạo, thi đua lành mạnh, phát huy khả năng của cá nhân và sức mạnh tập thể cống hiến cho sự nghiệp giáo dục. Đoàn kết phải chân

thành, “thực sự trăm phần trăm, chứ không phải chỉ là đoàn kết miệng”⁽¹⁴⁾, đoàn kết trên tinh thần tự phê bình và phê bình, giúp đỡ nhau cùng tiến bộ.

Về phẩm chất chuyên môn, nghiệp vụ, theo Hồ Chí Minh, nhà giáo phải giỏi về trình độ chuyên môn và năng lực giảng dạy, nghiên cứu, muốn huấn luyện thợ rèn, thợ nguội thì người huấn luyện phải thạo nghề rèn, nghề nguội. Ngoài kiến thức chuyên môn, người thầy phải có những kiến thức lí luận Mác - Lênin và lí luận giáo dục. “Làm mà không có lí luận thì không khác gì đi mò trong đêm tối, vừa chậm chạp vừa hay vấp vấp. Có lí luận thì mới hiểu được mọi việc trong xã hội, trong phong trào để chủ trương cho đúng, làm cho đúng”⁽¹⁵⁾. Thầy giỏi thì sẽ có những học trò giỏi, còn thầy đã kém thì khó lấy gì bù đắp nổi.

Nhà giáo phải có kế hoạch làm việc khoa học, có kế hoạch giảng dạy ở từng nội dung, đối tượng, cái gì dạy trước, dạy sau, cái gì dạy nhiều, dạy ít. Nhà giáo cần chủ động, cẩn thận trong giảng dạy, nghiên cứu khoa học và công tác. Theo Hồ Chí Minh, nhà giáo phải xây dựng kế hoạch làm việc một cách khoa học, thiết thực, cụ thể và quyết tâm thực hiện.

Nhà giáo phải có phương pháp giảng dạy khoa học, phải thuần thục về phương pháp, làm cho người học hiểu thấu vấn đề. Phương pháp giảng dạy phải phù hợp với đối tượng và khả năng nhận thức của người học, dạy theo người học. Nhà giáo phải sâu sát, nắm rõ khả năng nhận thức và hoàn cảnh của người học để tìm ra cách thức, biện pháp giảng dạy phù hợp. Có đối tượng phải tốn nhiều thời gian, dạy tỉ mỉ thì mới hiểu vấn đề, có đối tượng “cách dạy bao quát mà vẫn làm cho người học hiểu thấu được”⁽¹⁶⁾. Hồ Chí Minh đưa ra quan điểm dạy theo người học, chứ không phải bắt buộc người học phải học theo cách dạy của nhà giáo.

Nhà giáo phải luôn cố gắng học tập không ngừng. Hồ Chí Minh yêu cầu các nhà

giáo phải luôn cố gắng học tập thêm, nếu không tiến bộ thì sẽ không theo kịp đà tiến chung, trở thành lạc hậu. Người nhắc nhở nhà giáo phải thực sự tiêu biểu về tinh thần và ý chí tự học, tự rèn, dạy chữ phải đi đôi với dạy người. Nếu ít chữ, dạy không thông thì không thể dạy người tốt được, cho nên làm nghề giáo phải thường xuyên học. Nhà giáo phải gương mẫu trong tự học, tự rèn luyện để người học noi theo, đặc biệt phải nêu cao tinh thần học tập suốt đời. Việc học đối với nhà giáo giống như cơm ăn, nước uống hàng ngày. Hồ Chí Minh yêu cầu, những người hoạt động trong lĩnh vực giáo dục không được bằng lòng với kiến thức đã có, mà phải thường xuyên cập nhật, tích lũy kiến thức, “Cán bộ và giáo viên cũng phải tiến bộ cho kịp thời đại thì mới làm được nhiệm vụ. Chớ tự túc, tự mãn, cho là giỏi rồi thì dừng lại. Mà dừng lại là lùi bước, là lạc hậu, mình tự đào thải trước”⁽¹⁷⁾.

Nhà giáo phải học mọi lúc, mọi nơi; không chỉ học trong nhà trường mà phải học trong nhân dân, xã hội và trong công việc. Nhà giáo phải được đào tạo trong nhà trường và tự đào tạo trong thực tiễn cuộc sống. Hồ Chí Minh yêu cầu: các nhà giáo phải có kế hoạch và phương pháp học ở mọi lúc, mọi nơi. Mỗi nhà giáo phải tự hình thành, lựa chọn cho mình cách tự học phù hợp, hiệu quả nhất với phương châm “lấy tự học làm cốt”.

3. Quan điểm của Hồ Chí Minh về biện pháp xây dựng đội ngũ nhà giáo

Thứ nhất, tổ chức đào tạo, bồi dưỡng, phát triển đội ngũ nhà giáo, đồng thời phát huy tinh thần tự đào tạo, bồi dưỡng, phát triển ở mỗi người

Hồ Chí Minh căn dặn: “Giáo viên cũng phải... cố gắng học tập để cải tạo mình, cải tạo tư tưởng của mình, cải tạo con em và giúp vào việc cải tạo xã hội”⁽¹⁸⁾. Cùng với việc tham dự các lớp tập huấn, nhà giáo phải chủ động cập nhật, bồi dưỡng kiến thức, nâng cao trình độ mọi mặt. Trong đó,

Người đặc biệt nhấn mạnh tới vai trò chủ động, tích cực, lấy tự học, tự bồi dưỡng là chính của đội ngũ nhà giáo.

Thứ hai, tạo lập môi trường dân chủ, đoàn kết trong nhà trường

Hồ Chí Minh yêu cầu: “Trong trường, cần có dân chủ”⁽¹⁹⁾, trước hết là dân chủ đối với đội ngũ nhà giáo - những người đóng vai trò quan trọng hàng đầu đối với sự nghiệp giáo dục. Nhìn từ góc độ xây dựng, phát triển đội ngũ nhà giáo, dân chủ là cơ sở không thể thiếu để khơi dậy sức mạnh của lực lượng này. Hồ Chí Minh nhắc nhở: “Phải bàn bạc dân chủ. Có công việc gì, ban phụ trách trường bàn bạc với anh em, làm cho tư tưởng mọi người thông suốt, đồng viên mọi người cùng làm”⁽²⁰⁾.

Thứ ba, đẩy mạnh phong trào thi đua, nêu gương người tốt, việc tốt, nhân rộng điển hình tiên tiến

Người chỉ rõ: “Tất cả mọi ngành muốn tiến lên chủ nghĩa xã hội, muốn cho dân giàu nước mạnh thì phải thi đua. Giáo viên ta cũng phải thi đua dạy nhanh, trước kia lu bù nhồi sọ, bây giờ phải tìm cách dạy nhanh, nhiều, tốt và rẻ”⁽²¹⁾. Trên cơ sở khẳng định lao động sáng tạo xã hội, thi đua thì cải tạo con người, Hồ Chí Minh chỉ rõ, cần thường xuyên thi đua trong mọi lĩnh vực của nhà trường, qua đó để xây dựng nhiều điển hình tiên tiến.

Thứ tư, luôn quan tâm, chăm lo đời sống vật chất và tinh thần của nhà giáo

Theo Hồ Chí Minh, phải quý trọng, yêu mến và giúp đỡ nhà giáo, chăm sóc nhà trường về mọi mặt, làm cho đời sống nhà giáo ngày càng được nâng lên cả về vật chất và tinh thần, Chính phủ phải quan tâm đến bằng những cơ chế, chính sách cụ thể chứ không phải chỉ bằng lời nói. Đề cao ý thức làm chủ, vai trò chủ thể của nhà giáo, Người nhắc nhở: “Các cô, các chú, các cháu phải cùng nhau tổ chức và quản lý đời sống vật chất và tinh thần ở các trường học ngày một tốt hơn, tăng cường bảo đảm sức khỏe và an toàn”⁽²²⁾.

Quán triệt và vận dụng tư tưởng Hồ Chí Minh về xây dựng đội ngũ nhà giáo, Đảng và Nhà nước đã xây dựng được đội ngũ nhà giáo đông đảo về số lượng và chất lượng ngày càng cao. Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII của Đảng (năm 2016) yêu cầu: “Phát triển đội ngũ nhà giáo và cán bộ quản lý đáp ứng yêu cầu đổi mới giáo dục và đào tạo. Thực hiện chuẩn hóa đội ngũ nhà giáo theo từng cấp học và trình độ đào tạo”⁽²³⁾. Đội ngũ nhà giáo đã và đang trực tiếp góp phần quyết định vào việc “Giáo dục con người Việt Nam phát triển toàn diện và phát huy tốt nhất tiềm năng, khả năng sáng tạo của mỗi cá nhân; yêu gia đình, yêu Tổ quốc, yêu đồng bào, sống tốt và làm việc hiệu quả”⁽²⁴⁾ phục vụ đắc lực cho sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, “mở ra thời kỳ phát triển mới, vẻ vang, tốt đẹp của đất nước, vững bước đi lên chủ nghĩa xã hội”⁽²⁵⁾□

(1), (3) và (9) Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, tập 10, Nhà xuất bản Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2011, tr. 345, 389 và 378

(2) Hồ Chí Minh, *Sđd*, tập 7, tr.72

(4), (12) và (15) Hồ Chí Minh, *Sđd*, tập 14, tr.402 - 403, 402 và 402

(5) Hồ Chí Minh, *Sđd*, tập 5, tr. 575

(6) và (20) Hồ Chí Minh, *Sđd*, tập 13, tr. 66 và 266

(7) và (22) Hồ Chí Minh, *Sđd*, tập 15, tr. 507 và 507

(8), (11), (14), (17), (18) và (21) Hồ Chí Minh, *Sđd*, tập 12, tr. 269, 270, 270, 266, 266 và 270

(10) và (16) Hồ Chí Minh, *Sđd*, tập 6, tr. 356 và 375

(13) và (19) Hồ Chí Minh, *Sđd*, tập 9, tr. 499 và 266

(21) Hồ Chí Minh, *Sđd*, tập 12, tr. 270

(22) Hồ Chí Minh, *Sđd*, tập 15, tr. 507

(23), (24) và (25) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII*, Văn phòng Trung ương Đảng, Hà Nội, 2016, tr. 117, 115 và 436